

Azerbaycan Hukukunda Azınlık Hakları ile İlgili Düzenlemeler^a

İLKİN MİKAYİLOV^b

Geliş Tarihi: 12.11.2014 | Kabul Tarihi: 20.10.2015

Öz: İkinci Dünya Savaşı sırasında uygulanan katliamlar azınlık hakları konusunda uluslararası hukukta yeni düzenlemeleri gerektirmiştir. Doğu Blok'u ve Sovyetler Birliği'nin çökmesiyle yaşanan etnik sorunlar bu konuda daha fazla düzenlemelere ihtiyaç olduğunu açıkça göstermiştir. 1991 yılında bağımsızlığını yeniden kazanan Azerbaycan Cumhuriyeti'nin hukukunda azınlık hakları genelde 'negatif haklar' ve 'eşitlik ilkesi' çerçevesinde düzenlenmektedir. Avrupa Konseyi'ne üyelik sürecinde azınlıklarla ilgili uluslararası belgeler imzalanmış olsa da Azerbaycan hukukunda herhangi bir azınlık tanımı yapılmamış ve özel bir yasa kabul edilmemiştir. Ancak 1992 yılı 'Azerbaycan Cumhuriyeti'nde Yaşayan Ulusal Azınlık, Az Sayılı Halk ve Etnik Grupların Hak ve Özgürlüklerini Korunması, Dil ve Kültürünün Gelişmesi İçin Devlet Yardımı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Fermanı' azınlıklara ve küçük halklara 'pozitif haklar' vermiştir. Bu makalede Azerbaycan hukukunda azınlıklarla ilgili temel hükümler ve belgeler incelenecek ve ülkedeki azınlık grupları ilgili genel bilgiler verilecektir.

Anahtar Kelimeler: Azınlıklar, Azerbaycan, Avrupa Konseyi, Azerbaycan Anayasası, azınlık hakları.

^a Bu makale yazarın 2009 yılında Dokuz Eylül Üniversitesi'nde hazırladığı *Avrupa Birliği'ne Entegrasyon Sürecinde Azerbaycan'ın Azınlıklar Politikası* başlıklı yüksek lisans tezinden türetilmiştir.

^b Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Avrupa Çalışmaları Programı

Regulations Concerning Minority Rights in Azerbaijan Law

İLKİN MİKAYILOV

Received: 12.11.2014 | Accepted: 20.10.2015

Abstract: The massacres which happened during World War II required new regulation for minority rights in international law. Ethnic disputes experienced with the fall down of the Eastern Bloc and Soviet Union has clearly demonstrated the need for more regulation in this area. In the law of Azerbaijan Republic which gained independence in 1991, minority rights are regulated in the frame of ‘negative rights’ and ‘equality principle’. In the process of accession to Council of Europe Azerbaijan has signed international documents but there isn’t any determination of what minorities is and there isn’t any minority law in the Azerbaijan law. The 1992 President Law, “The Government Subsidy to Protection of Rights and Freedom, Development of Language and Culture of National Minorities, Small Nations and Ethnic Groups that Live in Azerbaijan” gave minorities and small nations ‘positive’ rights. This paper examines major documents which regulate the minority rights in Azerbaijan law as well as gives general information about minority groups which live in Azerbaijan.

Keywords: Minorities, Azerbaijan, Council of Europe, the Constitution of Azerbaijan, minority rights.

Giriş

Türk Dil Kurumu'nun tanımına göre 'azınlık' kelimesinin sözlük anlamı 'bir toplulukta herhangi bir nitelik bakımından ayrı ve ötekilerden sayıca az olanlar' olarak tanımlanmaktadır. Uluslararası hukukta azınlık hakları ile ilgili en önemli tanım BM "Azınlıkların Korunması ve Ayrımcılığın Önlenmesi Alt Komisyonu" rapor-törü F. Capotorti'nin BM Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme'nin (MSHS) 27. maddesi çerçevesinde hazırladığı raporda sunduğu tanımdır:

Sayıca bir devletin nüfusunun geri kalanından az olan, hakim olmayan durumda bulunan, bu devletin vatandaşı olan üyeleri, nüfusun geri kalanından farklı etnik, dinsel ya da dilsel özelliklere sahip, üstü örtülü de olsa kültürlerini, geleneklerini, dinlerini ya da dillerini korumaya yönelik bir dayanışma duygusu gösteren bir gruptur.²

Azınlık hakları 'negatif' ve 'pozitif' haklar olarak iki şekilde değerlendirilebilir³. 'Negatif' haklar genel demokratik toplumun olmazsa olmazı olan eşitlik ilkesine dayanmaktadır yani herkes yasalar önünde eşittir. Ancak azınlıkların kendi varlıklarını sürdür-bilmeleri için 'pozitif' haklara da ihtiyaçları vardır.

Kafkasya bölge itibari ile her zaman karmaşık etnik yapıya sahip olmuş ve çeşitli halkların ana vatanı olmuştur. Bu karmaşık etnik yapı çeşitli halkların buraları istilası ve göç yolları olarak Kafkasya'yı kullanmaları sonucu daha da karmaşık hale gelmiştir. Sovyetler Birliği'nin yürüttüğü karmaşık ve bazen de şiddete dayalı etnik siyaset bu karmaşıklıkla daha da artırmıştır. Özellikle Sovyetler Birliği'nin Türk ve müslüman yerel halka güvenmemesi sonucu buralara gayri müslim halkların yerleştirmiştir⁴. Azerbaycan Cumhuriyeti de çeşitli etnik gruplar, az sayılı halklarla zengin coğrafyaya

¹ Türk Dil Kurumu, *Türkçe Sözlük 1*, Cilt 1, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1998.

² Capotorti, Francesco, "Study On The Rights of Persons Belonging to Ethnic, Religious and Linguistic Minorities", UN-Doc, E/CN.4/Sub. 2/384/ Rev.1, United Nations Publications, New York, 1991.

³ Oran, Baskın, *Küreselleşme ve Azınlıklar*, İmaj Yayınları, Ankara, 2001.

⁴ Musabeyov, Rasim, "Azerbaycan'daki Etnik Azınlıklar", *Avrasya Dosyası Azerbaycan Özel*, Cilt 7, Sayı 1, Ankara, 2001. s. 177-196.

sahiptir. Zengin doğal kaynaklar buralara çeşitli halkların yerleşmesine sebep olmuştur. Bağımsızlık kazanıldıktan sonra demokratik reformlar yapılması konusunda adımlar atılmış ve azınlıkları hem doğrudan hem de dolaylı yolla ilgilendiren çeşitli yasalar kabul edilmiştir.

1. Azerbaycan Hukuku'nda Azınlık Haklarını İlgilendiren Belgeler

Azerbaycan Cumhuriyeti 1991 yılında tekrar bağımsızlığını kazandıktan sonra ilk Anayasa'sını 1995 yılında halk oylaması sonucu kabul etmiştir. Sosyalist sistemden demokrasiye geçiş sürecinde hazırlanan anayasa birçok konuyu ayrıntılı bir biçimde ele almıştır⁵. Anayasa'nın giriş bölümündeki 'niyetlerden' (hedeflerden) bir tanesi '*anayasa çerçevesinde demokratik yapıya güvence vermek*' olarak belirtilmiştir⁶. Anayasa'da azınlık haklarını ilgilendiren bir çok maddeler vardır.

Bağımsız Azerbaycan'ın ilk Anayasası olan bu belgede millet kavramına yer verilmemiştir. Millet kavramı yerine Anayasa'da 'Azerbaycan halkı' tabiri kullanılmaktadır. Anayasa'nın birinci maddesinin ikinci fıkrasında 'Azerbaycan halkı'nın tanımı yapılmıştır:

Azerbaycan halkı Azerbaycan Cumhuriyeti sınırları içinde ve dışında yaşayan, Azerbaycan Devletine ve yasalarına bağlı kalan Azerbaycan Cumhuriyeti'nin vatandaşlarından oluşmaktadır..."⁷

Anayasa'nın 5. Maddesine göre:

1. Azerbaycan halkı bir bütündür.
2. Azerbaycan halkının bütünlüğü, Azerbaycan Devletinin temelini oluşturur. Azerbaycan Cumhuriyeti, bütün Azerbaycan Cumhuriyeti vatandaşlarının ortak ve bölünmez vatanıdır.⁸

Yukarıdaki Anayasa maddelerinden açıkça görüldüğü üzere Anayasa'da ülkede yaşayan herhangi bir etnik grup veya millet adı

⁵ Gönenç, Levent, "Azerbaycan Anayasası Üzerine Notlar", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 47, Sayı: 14, Ankara, 1998. s. 185-220.

⁶ Azerbaycan Cumhuriyeti'nin Anayasası, www.e-qanun.az (11.11.2014).

⁷ y.a.g.e, Madde 1.

⁸ y.a.g.e, Madde 5.

kullanılmayarak, tüm milletlere bir üst kimlik olan ‘Azerbaycan Halkı’ olarak eşit haklar tanınmıştır.

Azerbaycan Anayasası’nda azınlık haklarını ilgilendiren diğer madde 21. Madde (Devlet Dili) maddesidir⁹. Devlet Dili başlığı altındaki 21. Madde’nin birinci paragrafına göre, Azerbaycan Cumhuriyeti’nin devlet dili Azerbaycan dilidir.

Yukarıda belirtilen hükme göre Azerbaycan Cumhuriyeti’nin resmi dili Azerbaycan dilidir. Yalnız dil konusu bağımsızlık yıllarından itibaren çeşitli tartışmalara sebep olmuştur. Çoğu dil bilimciler göre Azerbaycan dili diye bir şey yoktur ve Azerbaycan Türkçesi Türkçe’nin bir koludur. Bağımsızlığın ilk yıllarında bir müddet dersliklerde Azerbaycan dili değil de Türk Dili kavramı kullanılmıştır ancak bu durum daha sonra Azerbaycan Dili olarak değiştirilmiştir. Aynı maddenin ikinci paragrafına göre, “Azerbaycan Cumhuriyeti vatandaşlarının kullandığı diğer dilleri serbestçe kullanılmasını ve gelişmesini sağlar”¹⁰. Bu maddeden anlaşıldığı gibi azınlık sayılabilecek halkların kendi dillerini koruması, öğrenmesi ve serbestçe kullanması önünde herhangi bir anayasal engel yoktur hatta bu haklar Anayasal seviyede korunmaktadır.

Anayasa’da azınlıkları ilgilendiren diğer önemli madde 25. Madde olan ‘Eşitlik Hakkı’ maddesidir. Bu maddeye göre ülkede yaşayan herkesin yasalar önünde eşit sayılması devletin güvencesi altındadır. 25. Madde’nin ikinci fıkrası şöyledir:

Devlet ırkına, milliyetine, dinine, diline, cinsine, kökenine, mal varlığına, görev yerine, düşüncesine, siyasi parti sendika ve diğer sosyal kurumlara bağlılığına bakılmaksızın herkesin hak ve özgürlüklerinin eşitliğini güvence altına alır. İnsan ve vatandaş hak ve özgürlüklerini ırk, millet, din, dil, cins, etnisite, görüş, siyasi ve sosyal aidiyeti nedeniyle sınırlandırmak yasaktır.¹¹

Genel olarak Anayasa değerlendirildiğinde herhangi bir millet, etnik grup ismi aynı zamanda “azınlık” terimi geçmese de, azınlıklara dolay yolla da olsa değinilmektedir. Tüm ülke vatandaşlarının

⁹ y.a.g.e, Madde 21.

¹⁰ y.a.g.e., Madde 21.

¹¹ y.a.g.e., Madde 25.

yasalar önünde eşit olduğu belirtilmiştir. Ayrıca, “Devletin Yüksek Amacı” (Madde 12) maddesinde Anayasa’da sayılan insan ve vatandaş hak ve özgürlüklerinin Azerbaycan Cumhuriyeti’nin taraf olduğu milletlerarası anlaşmalara uygun olarak uygulanacağını ifade edilmiştir.

Anayasa’da azınlık haklarını ilgilendiren diğer madde ‘Milli Mensubiyet Hakkı’ isimli 44. Madde’dir. Bu madde aşağıdaki gibidir¹²:

1- Herkesin milli mensubiyetini koruma hakkına sahiptir.

2 - Kimse milli mensubiyetini değiştirmeye zorlanamaz.

Anayasa’da dinsel azınlıkları da ilgilendiren hükümler mevcuttur. Anayasa’nın 18. Maddesine göre ‘din devletten ayrıdır ve bütün dinler yasalar karşısında eşittir’. Anayasa’nın ‘Vicdan Özgürlüğü’ başlığı altındaki 48. Madde’nin 2. Paragrafına göre¹³:

Herkesin dine bakışını bağımsız belirleme, herhangi bir dine yalnız veya başkaları ile beraber inanmak, veya hiçbir dine inanmamak, dinsel inancını söylemek ve yaymak hakkına sahiptir.

Yukarıdaki paragraftan da belli olduğu üzere herkesin istediği dine inanma konusunda anayasal herhangi bir engel bulunmamaktadır. Ayrıca vatandaşlar istedikleri dine serbestçe inanabilirler.

Azerbaycan Cumhuriyeti’nin Ceza Kanunu’nu incelediğimizde de azınlık hakları genel olarak ayrımcılığın önlenmesi yoluyla korunmuştur. Ceza Kanunu’nun 6. Maddesine göre cinayet işlemiş şahıslar yasalar önünde eşittirler ve milleti, ırkı, dini ve dili farketmeksizin cinayet işlemiş herkes cezasını yasalarca belirlendiği gibi çekmek zorundadır¹⁴. Ceza Kanunu’nda “İrk Ayrımcılığı” (Madde 111) farklı ırklardan olan insanlara karşı herhangi bir şiddet, insanlık dışı veya hoşgörüsüzlük suç olarak belirlenmiştir. Ayrıca, aynı maddeye göre bu grupların ülkenin sosyal, siyasi, kültürel hayatında iştirak, eğitim, çalışmak, evlenmek gibi haklardan mahrum bırakmak suçtur ve suçlulara mahkeme kararınca 10 ile 15 yıl arası hapis

¹² Azerbaycan Anayasası, Madde 44.

¹³ y.a.g.e., Madde 48.

¹⁴ Azerbaycan Cumhuriyeti’nin Ceza Kanunu, 2000, www.e-qanun.az (11.11.2014).

öngörülmektedir. Madde 283'e (Milli, Irksal veya Dini Nefret Ve Düşmanlığın Tetikleme) göre ise bu gibi çağrılarda bulunmak, milletler arasında kışkırtıcı hareketleri basın vasıtasıyla gerçekleştirmek de suçtur.

Azerbaycan Hukuku'nda azınlıklarla ilgili en önemli belge Azerbaycan Cumhurbaşkanı'nın 1992 yılı 212 sayılı "Azerbaycan Cumhuriyeti'nde Yaşayan Ulusal Azınlık, Az Sayılı Halk ve Etnik Grupların Hak ve Özgürlüklerini Korunması, Dil ve Kültürünün Gelişmesi İçin Devlet Yardımı Hakkında"¹⁵ Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı'nın Fermanı'dır. Bu Ferman ilk defa azınlıklara 'pozitif hakların' verilmesini öngörmüştür. Bu belgede herhangi bir milletin azınlık olarak tanımlanmamıştır, sadece bazı milletlerin isimleri telaffuz edilmiştir. Bu Ferman'ın ikinci paragrafında aşağıdaki konularda yasaların ve eylemlerin hazırlanması öngörülmüştür:

- a. Ulusal azınlık, az sayılı halk ve etnik grupların, kültürel, dil ve din özgürlüğünün korunması ve geliştirilmesi;
- b. Milli gelenek ve adetlerin uygulaması, dini merasim ve ayinlerin tam özgürce gerçekleştirilmesi, ibadet yerlerinin korunması ve onlardan istifade edilmesi;
- c. Milli sanat, amator ve profesyonel sanat, ve halk sanatının özgürce geliştirilmesi;
- d. Tüm milletlerinin tarihi ve medeni abidelerinin korunması;
- e. Ahali için önemli olan yer, parklar ve başka tabiat nesnelерinin korunması.¹⁶

Bu belgenin 11. Paragrafında ilk kez bazı azınlık sayılabilecek gruplarının adları çekilmiştir. "*Bakü, Sumgayıt, Lenkeran, Gusar, Zagatala, Gebele valilikleri bir ay içinde slavyan, yahudi, lezgi, talış, avar, udin ve başka az sayılı halkların ve etnik grupların milli kültür merkezlerine bina veya iş odalarının verilmesi*"¹⁷ öngörülmüştür. Ayrıca bu

¹⁵ Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı'nın 212 Sayılı Fermanı (1992), Azerbaycan Cumhuriyeti'nde Yaşayan Ulusal Azınlık, Az Sayılı Halk ve Etnik Grupların Hak ve Özgürlüklerini Korunması, Dil ve Kültürünün Gelişmesi İçin Devlet Yardımı Hakkında, Bakü, www.e-qanun.az (12.02.2009).

¹⁶ y.a.g.e., 2. Paragraf.

¹⁷ y.a.g.e., 11. Paragraf.

Ferman'la az sayılı halkların dillerinin öğrenilmesi için üniversitele-
rin ilgili bölümlerinde o halkların dil ve edebiyat fakültelerinin
açılması, gazete ve televizyon yayınlarının yapılması için de devletin
maddi destekte bulunulması öngörülmüştür. Bu Ferman, ulusal
azınlıklarla ilgili yasanın hazırlanmasını öngörmüşse de hala azınlık-
larla ilgili herhangi bir yasa bulunmamaktadır.

1992 yılında kabul edilen 'Eğitim Yasası'nın 6. Maddesine göre
ülkede eğitim dili Azerbaycan dili olsa da herkes istediği dilde
eğitim alma hakkına sahiptir ve yerel dillerde veya herhangi bir
yabancı dilde okul açmanın önünde herhangi bir engel yoktur¹⁸.
Bunların dışında azınlıkları ilgilendiren diğer düzenlemeler, Azer-
baycan Cumhuriyeti'nin 'Devlet Dili'¹⁹ ve 'Medeniyet'²⁰ yasalarıdır.
Bu yasalarda da azınlıklara kendi medeniyetlerini koruma ve iste-
dikleri dilde mahkeme dahil diğer resmi kurumlara başvuruda bu-
lunma hakkı tanınmıştır. Ayrıca noter huzurunda yapılacak işlemlerde
başvuruda bulunan şahıs eğer Azerbaycan dilini bilmiyorsa
başvuruyu kendi öz dilinde yapabilir veya tercüman hizmetlerinden
yararlanabilir.

'Dini İnanç Özgürlüğü' yasası ülkede bulunan dinsel azınlıklarla
mülkiyet haklarını, resmi kayıt haklarını, çeşitli dini azınlıklarla
resmi kurumların ilişkilerini, dini liderlerin, dinsel faaliyetlerde
çalışan işçilerin haklarını düzenlemektedir ve bu yasa 1992 yılında
kabul edilmiştir²¹.

2. Uluslararası Sözleşmeleri İmzalama Durumu

Bağımsızlığını tekrar kazandıktan sonra Azerbaycan Cumhuriyeti'nin ilk hedefi uluslararası kurumlara üyelik olmuştur. Bu çerçevede ilk hedefler Avrupa ve Batı toplumuna entegrasyon olmuştur. Azınlıkları ilgilendiren iç mevzuatın yanısıra uluslararası topluma

¹⁸ Azerbaycan Cumhuriyeti'nin 'Eğitim Yasası', Bakü, no: 324, 1992. www.e-qanun.az (24.10.2014).

¹⁹ Azerbaycan Cumhuriyeti'nin 'Devlet Dili Yasası', Bakü, no: 365-IIQ, 2002. www.e-qanun.az (24.15.2014).

²⁰ Azerbaycan Cumhuriyeti'nin 'Medeniyet Yasası', Bakü, no 430-IQ, 1998. www.e-qanun.az (24.10.2014).

²¹ Azerbaycan Cumhuriyeti'nin 'Dini İnanç Özgürlüğü Yasası' Bakü, no 281, 1992. www.e-qanun.az (30.10.2014).

entegrasyon zamanı kabul edilen ve imzalanan belgelerin hükümleri de uygulanmaktadır.

Azerbaycan 1992 yılında Birleşmiş Milletlere (BM) üye olmuştur. 1996 yılında azınlıkları ilgilendiren BM Irksal Ayrımcılığın Bütün Biçimlerinin Sona Erdirilmesine İlişkin Uluslararası Sözleşme, BM Apartheid'i Önleme ve Onunla Mücadele Etme Uluslararası Sözleşmesi, BM Soykırım Önleme ve Mücadele Etme Uluslararası Sözleşmelerini imzalamıştır.

Azerbaycan Cumhuriyeti'nin demokratikleşme sürecinde en önemli dönüm noktalarından bir tanesi Avrupa Konseyi'ne (AK) üye olmasıdır. 1992 yılında üyelik için ilk girişimler yapılmışsa da üyelik 2001 yılında mümkün olmuştur. Avrupa Konseyi'ne üye olduktan sonra azınlıkları ilgilendiren bazı uluslararası yasalar imzalanmıştır.

“İnsan Haklarını ve Temel Özgürlükleri Korumaya İlişkin Sözleşme”yi 25 Ocak 2001'de imzalanmış, 15 Nisan 2002'de onaylamıştır. “Avrupa Azınlık ve Bölgesel Dilleri Şartı”nı 21 Aralık 2001'de imzalamıştır. Bu iki sözleşmeyi imzalarken Azerbaycan Cumhuriyeti yaptığı deklarasyonla Ermenistan tarafından işgal olunan topraklarda bu sözleşmenin hükümlerini uygulayamayacağını belirtmiştir.

“Ulusal Azınlıkların Korunmasına İlişkin Çerçeve Sözleşmesi” 2000 yılında onaylandıktan sonra, 1 Ekim 2000 yürürlüğe girmiştir. Bu sözleşmeyi onaylarken yapmış olduğu deklarasyonda “toprak bütünlüğü” olgusuna vurgu yapmıştır:

Azerbaycan Cumhuriyeti evrensel değerlere bağlı, insan hakları ve temel özgürlüklere saygılı ve bağlı olduğunu belirterek, “Ulusal Azınlıkların Korunmasına İlişkin Çerçeve Sözleşmesi”ni onaylayıp yürürlüğe koyarken, bu sözleşmenin şartlarının uygulanması Azerbaycan Cumhuriyeti'nin iç ve dış güvenliğini sarsacak, toprak bütünlüğü ve bağımsızlığına karşı şiddet eğilimlerinde bulunma hakkını vermediğini deklare eder.²²

²² Council of Europe, Framework Convention for the Protection of National Minorities, CETS, No.:157,

3. Azerbaycan'da Yaşayan Etnik Azınlıklar

Azerbaycan hukukunda azınlık hakları ile düzenlemeleri incelendikten sonra ülkede bulunana etnik ve dini azınlıklarla ilgili bilgiler vermekte fayda var. 1989 yılında Sovyetler Birliği yıllarında yapılan son sayımda azınlık nüfusun yüzde 17.3'ü oranındaydı (Tablo 2). Azerbaycan Devlet İstatistik kurumunun yaptığı son sayımda ülke nüfusunun sadece yüzde 8.4 başka küçük etnisetelerden oluşmaktadır (Tablo 2). Bu sayıdaki düşüşün asıl sebebi bağımsızlığın ilk yıllarında ülkede yaşanan savaş ve ağır ekonomik geçiş devri sonucu ermeni, rus, yahudi ve diğer slav halkların ülkeyi terk etmesidir. Örneğin bağımsızlık kazanılmadan hemen önce, 1989 yılı sayımlarında ruslar nüfusun yüzde 5.6'iyken en son 2009 sayımlarında nüfusun sadece yüzde 1.3'ünü oluşturmaktadır (Tablo 2). Aynı zamanda ermenilerin de nüfusun yüzde 5.6'iyken 1.3'e ve yahudilerin yüzde 0.4'ken 0.1'e kadar düşmüştür. Bu halkların azalmasının en önemli sebepleri Karabağ Savaşı ve ülkedeki derin ekonomik buhranın azınlık sayılacak halkların daha fazla huzur, iş, ekonomik refah ve barış ortamı buldukları kendi anavatanlarına dönmesiyle izah edebiliriz. Yani yahudiler daha zengin İsrail'e, ruslar Rusya'ya göç etmişlerdir. 1989 yılında ülkede yaşayan ermenilerin sayısı 390500'ken 2009 yılında bu sayı 120.300'e kadar gerilemiştir (Tablo 1). Ermenistan ve Azerbaycan arasında yaşanan savaşa rağmen bu ermenilerin 30000'den fazlası Karabağ dışında, aynı zamanda Bakü'de yaşamaktadır²³. Ancak ülkede yaşayan ermeniler kimliklerini açıkça ortaya koyamamaktadırlar ve Karabağ Savaşı çözüme ulaşmadan bu sorunun çözüleceği mümkün görülmemektedir.

Diğer önemli azınlık grubu yerel Kafkasya halkları olan lezgi-ler, avarlar, sahurular, udinler Azerbaycan'ın kuzey bölgesinde yaşamaktadırlar. Fars dilli halklar grubu olan tatlar, talışlar ve kürtler

---

<http://www.conventions.coe.int/Treaty/Commun/ChercheSig.asp?NT=157&CM=8&DF=24/10/2014&CL=ENG> (25.10.2014).

²³ Second Report, Submitted by Azerbaijan Pursuant to Article 25, Paragraph 2 of the Framework Convention for the Protection of National Minorities, 2007. http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/minorities/3_FCNMdocs/PDF_2nd_SR_Azerbaijan_en.pdf (31.10.2014).

Azerbaycan'ın güney bölgelerinde yaşamaktadırlar²⁴. Bağımsızlığın kazanılması sonucu bu yerel halkların sayısında herhangi bir azalma söz konusu değildir (Tablo 2).

Tablo 1: Azerbaycan Cumhuriyeti'nin Etnisite Dağılımı

Milletler	1939	1979	1989	1999	2009
Toplam Nüfus	3205200	6026500	7021200	7953400	8922400
Azerbaycanlılar	1870500	4708800	5805000	7205500	8172800
Lezgiler	111700	158100	171400	178000	180300
Ermeniler	388000	475500	390500	120700	120300
Ruslar	528300	475300	392300	141700	119300
Talışlar	87500	...	21200	76800	112000
Avarlar	15700	36000	44100	50900	49800
Ahıska Türkleri	...	7900	17700	43400	38000
Tatarlar	27600	31400	28600	30000	25900
Tatlar	...	8900	10200	10900	25200
Ukraynalılar	23600	26400	32300	29000	21500
Sahurlar	...	8500	13300	15900	12300
Gürcüler	10200	11400	14200	14900	9900
Yahudiler	41200	35500	30800	8900	9100
Kürdler	6000	5700	12200	13100	6100
Gızlar	...	...	...	...	4400
Udinler	...	5800	6100	4100	3800
Hınalıklar	...	...	...	...	2200
Diğer milletler	3183	3130	3130	9600	9500

Kaynak: Azerbaycan Cumhuriyeti Devlet İstatistik Kurumu.

Azerbaycan'da yaşayan halkların kendi dil ve kültürlerini geliştirmeleri için kültürel derneklerinin veya toplulukların yaratılması önünde herhangi bir engel bulunmamaktadır. Mesela, Azerbaycan

²⁴ y.a.g.e., s.10.

Rus Topluluğu, Slavyan Kültürel Merkezi, Azerbaycan İsrail Topluluğu, Kürt Kültürel Merkezi 'Ronai', 'Samur' Milli Merkezi, Tat Kültürel Merkezi, Azerbaycan Tatar Cemiyeti, 'Turgan-tel' Kültürel Merkezi, Kırım Türkleri Merkezi 'Kırım', Gürcü Topluluğu, Çeçen Medeniyet Merkezi, Ahıska Türklerinin 'Vatan', Talış Kültürel Merkezi, Avar Topluluğu, Dağ Yahudiler'inin Topluluğu, Avrupa Yahudileri Topluluğu, Udin Medeniyet Merkezi, 'Avesta' ve 'Mada' Uluslararası Talış toplulukları gibi çeşitli kültürel topluluklar bulunmaktadır²⁵.

Tablo 2: Azerbaycan'da Yaşayan Halkların Yüzdesel Dağılımı

Milletler	1939	1979	1989	1999	2009
Azerbaycanlılar	58,4	78,1	82,7	90,6	91,6
Lezgiler	3,5	2,6	2,4	2,2	2,0
Ermeniler	12,1	7,9	5,6	1,5	1,3
Ruslar	16,5	7,9	5,6	1,8	1,3
Talışlar	2,7	...	0,3	1,0	1,3
Avarlar	0,5	0,6	0,6	0,6	0,6
Ahıska Türkleri	...	0,1	0,2	0,5	0,4
Tatarlar	0,9	0,5	0,4	0,4	0,3
Tatlar	...	0,14	0,14	0,13	0,3
Ukraynalılar	0,7	0,4	0,5	0,4	0,3
Sahurlar	...	0,1	0,2	0,2	0,1
Gürcüler	0,3	0,2	0,2	0,2	0,1
Yahudiler	1,3	0,6	0,4	0,1	0,1
Kürdler	0,2	0,1	0,2	0,2	0,1
Grızlar	...	...	...	...	0,04

²⁵ Ulusal Azınlıklar, Azerbaycan Cumhuriyeti Dış İşleri Bakanlığı resmi sitesi, <http://www.mfa.gov.az/?language=az&options=content&id=114> (30.10.2014).

Udinler	...	0,1	0,1	0,05	0,04
Hınalıklar	...	...	...	...	0,02
Diğer milletler	2,9	0,66	0,46	0,12	0,10

Kaynak: Azerbaycan Cumhuriyeti Devlet İstatistik Kurumu.

Bunların dışında azınlıkların da kendi dillerinde çeşitli televizyon radyo programları yayınlamaktadırlar ve gazeteler mevcuttur. Ayrıca bu halkların kendi öz dillerini kullanma ve bilme oranları yüksektir. Tablo 3’de ülkede yaşayan çeşitli halkların kendi ana dillerinde ve Azerbaycan dilinde konuşma oranları belirtilmiştir. Genel bir değerlendirme yapılırsa halkların her iki dili bilme oranı yüksektir.

Azerbaycan nüfusunun yüzde 96’sı müslümandır, protestanlar, ortodokslar, alban-udin kilisesi, museviler, molokanlar, krişnalar ve diğer dini azınlıklar ülke nüfusunun sadece yüzde 4’ünü oluşturmaktadır²⁶. Ülkede dini toplulukların kayıt alınması ve mabetlerinin kullanılması konusunda sıkıntılar yaşanmamaktadır. 2009 yılında itibaren dini kurum ve toplulukları yeniden kayıt alınmasına başlanılmıştır. Bu güne kadar 588 dini topluluk kayıt altına alınarak faaliyetlerini sürdürmektedirler. Bunlardan 34’ü İslam dışı dinlerin topluluklarıdır.

Tablo 3: Azerbaycan’da Yaşayan Halkların Anadilini Bilme Oranı

Milletler	Milletlerin serbestçe konuştuğu dil (%)	
	Kendi milletinin dili	Azerbaycan dili
Azerbaycanlılar	99,9	-
Lezgiler	91,7	96,3
Ermeniler	99,9	0,2
Ruslar	99,2	42,9

²⁶ Second Report... (2007), s. 22.

Talışlar	43,0	99,8
Avarlar	94,1	99,4
Ahıska Türkleri	85,5	99,7
Tatarlar	93,6	22,7
Tatlar	76,5	99,8
Ukraynalılar	97,7	5,6
Sahurlar	96,2	99,2
Gürcüler	98,0	79,5
Yahudiler	94,1	45,6
Kürdler	51,9	99,9
Udınler	99,3	99,6
Hınalıklar	97,5	99,9
Grızlar	28,9	100,0
diğer milletler	82,9	62,4

Kaynak: Azerbaycan Cumhuriyeti Devlet İstatistik Kurumu.

Azerbaycan'da 7 Musevi Sinagogu, 1 Piskoposluk, Rus Ortodoks Kilisesi, Gürcü Ortodoks Kilisesi, Roma Katolik Kilisesi, protestan mezhebine bağlı Hristian Malokan Kilisesi, Evangelik Luther Kilisesi, Novo Apostl Kilisesi, Evangelik Baptis Kilisesi, Yedigün Adventist, Alban-Udın Hristian Topluluğu, Yahovah Şahitleri gibi geleneksel Hristiyan toplulukları yanısıra Krişna, Bahai, Nemahia gibi geleneksel olmayan dini topluluklar da faaliyet göstermektedir²⁷.

Sonuç

Azerbaycan sınırları içerisinde yaşayan azınlıklar ve küçük halklar genel olarak iki kategoriye ayrılabilir. İlk kategori Rusların 19. Yüzyıldan itibaren işgalinden sonra buraya yerleştirilen halklar ve ikinci kategori tarihen Azerbaycan topraklarında yaşayan buraya ait halklar. İlk kategorideki halklar (ruslar, ermeniler, ukraynalılar, yahudiler ve s.) bağımsızlığın ilk yıllarında derin ekonomik buhran

²⁷ y.a.g.e., s. 24.

ve Ermenistan ile yaşanan savaş sonucu ülkeyi terk etmeyi seçmişlerdir ve sayılarında önemli ölçüde azalma yaşanmıştır. İkinci grup azınlıkların (lezgiler, talışlar, kütler, udinler, avarlar ve s.) sayılarında Sovyet dönemi ve bağımsızlık döneminde herhangi bir değişim söz konusu olmamıştır.

Azerbaycan hukukunda azınlık düzenlemeleri incelediğimiz zaman azınlıklara ve halklara genel olarak ‘negatif’ hakların verildiğini görmekteyiz. Anayasal düzeyde bakıldığında ülkedeki tüm halklar Azerbaycanlılarla birlikte ‘Azerbaycan Halkı’ kavramını oluşturmaktadırlar ve herkesin kanunlar karşısında eşitliği teminat altındadır. Ancak çeşitli yasalarla azınlıklara ‘pozitif’ haklar da verilmiştir. Ülkedeki azınlıklar istedikleri dillerde eğitim alma hakkına sahipler, resmi kurumlarda istedikleri dilde konuşabilirler ve mülkiyet hakları da vardır. Azınlık halklarının genel toplamının nüfusa oranla sadece yüzde 8.4 olması bu konuda Azerbaycan Cumhuriyeti açısından herhangi bir sorun teşkil etmemektedir.

1992 yılı “Azerbaycan Cumhuriyeti’nde Yaşayan Ulusal Azınlık, Az Sayılı Halk ve Etnik Grupların Hak ve Özgürlüklerini Korunması, Dil ve Kültürünün Gelişmesi İçin Devlet Yardımı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Fermanı” azınlıklarla ilgili düzenlemelerin yasal dayanağıdır. Bu Ferman azınlıklarla ilgili özel yasanın hazırlanmasını öngörmüştür ancak azınlıklarla ilgili herhangi bir özel yasa halen mevcut değildir.

Bağımsızlığın ilk yıllarında yaşanan ekonomik bunalım, savaş darbe girişimleri son yıllarda geride kalmıştır. Zengin doğal kaynaklar sayesinde Avrupa ve Batı dünyasına entegrasyon hızlanmıştır. Azerbaycan çeşitli uluslararası kurumlara üye olmuş ve demokratik reformları hızlandırma sözü vermiştir. Bu bağlamda azınlıkları ilgilendiren uluslararası belgeleri imzalamıştır. Azınlık haklarını ilgilendiren herhangi bir yasa şu anda mevcut olmasa da ve resmi olarak herhangi bir topluluk azınlık olarak tanımlanmamakla birlikte ülkede azınlık hakları ihlalleri ile herhangi önemli veriler bulunmamaktadır. ‘Azerbaycan Halkı’ tabirinin üst kimlik olarak kullanılması bu olumsuzlukları önlenmesinde önemli ölçüde yardımcı olmaktadır.

Kaynaklar

- Arsava, Ayşe Füsün, *Azınlık Kavramı ve Azınlık Haklarının Uluslararası Belgeler ve Özellikle Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesinin 27. Maddesi Işığında İncelenmesi*, Ankara Üniversitesi SBF Yayınları, Ankara, 1993.
- Aslanlı, Araz, “Tarihten Günümüze Karabağ Sorunu”, *Avrasya Dosyası Azerbaycan Özel*, Cilt 7, Sayı 1, s. 393-430, 2001.
- Azerbaycan Cumhuriyeti'nin ‘Devlet Dili Yasası’, Bakü, no: 365-IIQ, 2002, www.e-qanun.az (24.15.2014).
- Azerbaycan Cumhuriyeti'nin ‘Dini İnanç Özgürlüğü Yasası’, Bakü, no 281, 1992 www.e-qanun.az (30.10.2014).
- Azerbaycan Cumhuriyeti'nin ‘Eğitim Yasası’, Bakü, no: 324, 1992, www.e-qanun.az (24.10.2014).
- Azerbaycan Cumhuriyeti'nin ‘Medeniyet Yasası’, Bakü, no 430-IQ, 1998, www.e-qanun.az (24.10.2014).
- Azerbaycan Cumhuriyeti'nin Anayasası, www.e-qanun.az (11.11.2014).
- Azerbaycan Cumhuriyeti'nin Ceza Kanunu (2000), www.e-qanun.az (11.11.2014)
- Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı'nın 212 Sayılı Fermanı (1992), Azerbaycan Cumhuriyeti'nde Yaşayan Ulusal Azınlık, Az Sayılı Halk ve Etnik Grupların Hak ve Özgürlüklerini Korunması, Dil ve Kültürünün Gelişmesi İçin Devlet Yardımı Hakkında, Bakü, www.e-qanun.az (12.02.2009).
- Azerbaycan Devlet İstatistik Kurumu, Ahalinin milli terkiibi, ana dili ve serbest konuştuğu dillere göre ayrımı (2009) <http://www.stat.gov.az/source/demography/> (11.11.2014).
- Capotorti, Francesco, “*Study On The Rights of Persons Belonging to Ethnic, Religious and Linguistic Minorities*”, UN-Doc, E/CN.4/Sub. 2/384/Rev.1, United Nations Publications, New York, 1991.
- Council of Europe, Framework Convention for the Protection of National Minorities CETS No. 157, <http://www.conventions.coe.int/Treaty/Commun/ChercheSig.asp?NT=157&CM=8&DF=24/10/2014&CL=ENG> (25.10.2014).
- Musabeyov, Rasim, “Azerbaycan'daki Etnik Azınlıklar”, *Avrasya Dosyası*

- Azerbaycan Özel*, Cilt 7, Sayı 1, Ankara, 2001. s. 177-196.
- Oran, Baskın, *Küreselleşme ve Azınlıklar*, İmaj Yayınları, Ankara, 2001.
- Gibsert, H. Flans, “*Azerbaijan, Introductory Notes, Constitutions of the Countries of the World, Azerbaijan Republic*”, Oceana Publications, New York, 1996.
- Gönenç, Levent, “Azerbaycan Anayasası Üzerine Notlar”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 47, Sayı: 14, Ankara. s. 185-220, 1998.
- Saraçlı, Murat, *Avrupa Birliği ve Türkiye’de Azınlıklar*, Lotus Yayınevi, Ankara, 2007.
- Second Report 2007, Submitted by Azerbaijan Pursuant to Article 25, Paragraph 2 of the Framework Convention for the Protection of National Minorities, http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/minorities/3_FCNMdocs/PDF_2nd_SR_Azerbaijan_en.pdf (31.10.2014).
- Terzioğlu, Süleyman Sırrı ve ÖZARSLAN Bahadır Bumin, “Türkiye’nin Avrupa Birliğine Üyelik Sürecinde Azınlıklar Sorunu”, *Avrasya Dosyası*, Cilt 11, Sayı 1, 2005, s. 113-126.
- Türk Dil Kurumu, *Türkçe Sözlük*, Cilt 1, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1988.
- Ulusal Azınlıklar, Azerbaycan Cumhuriyeti Dış İşleri Bakanlığı resmi sitesi, <http://www.mfa.gov.az/?language=az&options=content&id=114> (30.10.2014).
- Walker, Conner, “*A Nation is a Nation, is an Ethnic Group, is a...*” *John Hutchinson, Anthony Smith (Ed.), Nationalism*, Oxford University Press, Oxford, 1994.